

Justitieombudsmannen
Jan Pennlöv

Ett på JO:s initiativ upptaget ärende angående handläggningen av ett ärende om godmanskap

I ett beslut den 16 juni 2000 anförde JO Pennlöv följande.

Initiativet m.m.

Med anledning av iakttagelser som jag gjorde vid inspektion av Överförmyndaren i Leksands kommun den 29 september 1999 beslutade jag att fortsätta granskningen inom ramen för ett särskilt initiativärende.

Föredraganden i ärendet upprättade en promemoria med i huvudsak följande lydelse.

AA är god man enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken för BB I årsräkning för 1995 har den gode mannen, som är bror till BB, uppgivit att gåvor givits till AA, CC, DD och EE med sammanlagt 40 000 kr. Årsräkningen är granskad utan anmärkning av Överförmyndarnämnden i Leksands kommun genom FF. I årsräkning för 1996 har den gode mannen redovisat gåvor till AA, DD, fadern GG, AA:s tre barn och DD:s tre barn med sammanlagt 80 000 kr. Även denna årsräkning är granskad utan anmärkning av nämnden. I årsräkning för 1997 har den gode mannen redovisat gåvor till GG, AA, DD med barn med sammanlagt 80 000 kr. Redovisningen är granskad utan anmärkning av nämnden. I årsräkning för 1998 har den gode mannen redovisat gåvor till syskonbarn med 10 000 kr och ett utgivet lån enligt revers med 30 000 kr. Av reversen framgår att den gode mannen till BB betalar 30 000 kr enligt följande. "Under 1999–2001 amorteras årligen 10 000 kr som BB ger till sina syskonbarn i form av gåva." Årsräkningen är granskad utan anmärkning av överförmyndaren HH. Av akten framgår vidare att överförmyndaren förordnat FF som god man enligt 11 kap. 2 § 2 st. föräldrabalken för BB med uppgift att bevaka hans rätt vid upprättande av lånehandling med AA som gäldenär och BB som borgenär.

Av denna redogörelse framgår således att överförmyndarnämnden/överförmyndaren godkänt årsräkningar där gåvor givits till den gode mannen och hans familj.

Utredningen

Ärendet remitterades till Överförmyndaren i Leksands kommun för yttrande över vad som framförts i promemorian. Överförmyndaren HH anförde i sitt remissvar följande.

Sommaren 1999 kommer jag för första gången i kontakt med ärendet, då BB:s far GG avlider. AA, som är god man för BB och brodern DD gör en framställan via bo-

uppteckningsmannen, om att få dela BB:s arvslott mellan sig, något som jag inte godkänner. Skrivelse om detta finns i akten. Jag upptäcker då också, att gode mannen AA årligen tagit ut mycket pengar från huvudmannens egna medel, och fördelat till sig själv och anhöriga, och att det skett med tidigare överförmyndarens godkännande.

BB:s del av arvet efter fadern GG sätts in på hans konto. Med det vill jag säga att jag visste att gode man och anhöriga inte får ta del av huvudmannens pengar.

Då jag en tid senare granskar årsräkningen för 1998 ser jag att gode mannen AA på nytt tagit ut 40 000 kronor från huvudmannen och fördelat detta till sig själv och anhöriga som gåva. Jag hade ett möte med AA där jag klart sa till att allt som hade tagits ut från huvudmannens pengar till gåvor var lagstridigt. Jag hittade sen på konstruktionen med en revers som skulle amorteras till år 2001 i form av gåva.

Jag måste när konstruktionen kom till ha fått ett "hjärnsläpp". Det fanns väl nån tanke och tro, att på detta sätt lösa situationen och få slut på gåvoutdelningen. Jag vet att jag handlat felaktigt och mot gällande bestämmelser.

Jag har träffat AA och gått igenom det PM Ni skickat. Även brodern DD var med på den träffen. Jag sa att jag gjort ett felaktigt beslut som jag nu ändrade och att de 40 000 kronor som tagits ut som gåva under 1998 skulle återbetalas. Båda sa att de inte kände till att man inte fick ta ut gåvor. De hade ju under åren som gått, fått den tidigare överförmyndarens godkännande för detta.

Båda är nu villiga att betala tillbaka gåvan från 1998, genom en avbetalningsplan. Någon sådan har än inte upprättats, men i den årsredovisning AA gjort från 1999 finns upptagen en skuld till BB på 40 000 kronor.

Jag har också haft ett möte med tidigare överförmyndaren, FF. Han har svårt att minnas "ärendet", men säger att han inte känt till bestämmelserna om att god man inte får ge gåva, och han är uppriktigt ledsen att han gjort fel i handläggningen.

Då återstår frågan, hur man skall göra med de 200 000 kronor som utgått i gåva för åren 1995–1997. Skall det bero eller skall det tas upp som fordran i årsräkningen för 1999? Och skall den då kvarstå som fordran åren framöver eller är det påkallat att kräva en avbetalningsplan även här? Jag önskar JO:s vägledning om detta.

Jag har också tänkt tanken, om AA kan stå kvar som god man. Han säger att han handlat i god tro och med överförmyndarens godkännande och det är ju riktigt. Vad jag inhämtat från personalen från det gruppboende där BB har sin bostad, så är AA och även hans bror DD mycket engagerade i BB, besöker honom ofta, kommer på anhörigträffar och sköter så att det inte fattas honom något. Jag menar därför att AA får fortsätta sitt uppdrag.

Slutord

Jag har gjort ett allvarligt misstag som jag nu rättat till genom att upphäva beslutet, och skall med gode mannen AA göra upp en avbetalningsplan på det belopp som togs från huvudmannen BB under 1998 och gavs som gåva till anhöriga.

JO:s PM gör att jag nu är mycket noggrann och observant och jag i fortsättningen inte accepterar att god man ger ut gåva från huvudman.

Bedömning

Enligt 14 kap. 12 § föräldrabalken (FB) får en förordnad god man inte ge bort den enskildes egendom, om det inte är fråga om personliga presenter vars värde inte står i missförhållande till den enskildes ekonomiska villkor. Med överförmyndarens samtycke får den enskildes inkomster användas till understöd åt anhöriga eller andra som står den enskilde nära. Av 12 kap. 8 § FB framgår att en god man inte har rätt att företräda den för vilken han förordnats, om det uppstår fråga om bl.a. rättshandling mellan denne, å ena sidan, och den gode mannen, å andra sidan. Av

11 kap. 2 § FB följer att det i en sådan situation skall förordnas en särskild god man som bevakar huvudmannens rätt.

En huvudman som har god man enligt 11 kap. 4 § FB förordnad för sig kan själv ge gåvor om han eller hon kan ge uttryck för en egen vilja. Överförmyndarens tillstånd behövs därför inte när huvudmannen själv ger bort sin egendom eller tar ut pengar från sina bankkonton. Jag vill dock påpeka att om en överförmyndare anser att huvudmannen begagnar sig av sin rättsliga handlingsförmåga till skada för sig själv måste överförmyndaren överväga om det bör vidtas några åtgärder för att motverka huvudmannens handlande. Kan huvudmannen inte avhållas från skadliga dispositioner kan anordnande av förvaltare bli aktuellt. Förekommer det att en god man enligt överförmyndarens uppfattning inte i tillräcklig utsträckning tillvaratar huvudmannens intressen bör, enligt min mening, ett byte av god man övervägas (jfr JO 1996/97 s. 418).

En god mans förvaltning skall granskas av överförmyndaren i första hand med ledning av ingiven förteckning samt års- och sluträkningar. Av utredningen i ärendet framgår att överförmyndarnämnden/överförmyndaren godkänt årsräkningar som har innehållit uppgifter om att gåvor med stora belopp givits till den gode mannen och hans familj. Dessa uppgifter borde givetvis ha lett till att överförmyndarnämnden/överförmyndaren utövat sin kontrollfunktion och aktivt vidtagit erforderliga åtgärder för att dels undersöka huvudmannens förmåga att ge uttryck för sin egen vilja, dels närmare kontrollera den gode mannens sätt att sköta sitt uppdrag. Till årsräkningen för 1996 har även bifogats ett gåvobrev avseende gåvor till den gode mannen och familjen undertecknat av AA i egenskap av god man för BB. Mot bakgrund av reglerna i 12 kap. 8 § FB och 14 kap. 12 § FB är det obegripligt att årsräkningen godkänts utan anmärkning.

De brister i handläggningen som förekommit i detta ärende är av mycket allvarlig beskaffenhet. Jag är därför ytterst kritisk till överförmyndarnämndens/överförmyndarens bristfälliga tillsyn över godmanskapsärendet, särskilt mot bakgrund av den skada som BB kan ha förorsakats genom överförmyndarnämndens/överförmyndarens underlåtenhet att vidta erforderliga åtgärder. Mitt intryck är att överförmyndaren numera insett vikten av att tillsynsskyldigheten utövas enligt gällande bestämmelser och på ett sådant sätt att huvudmannens rätt inte äventyras. Med anledning härav har jag beslutat att inte gå vidare i saken.

Den av överförmyndaren i remissvaret ställda frågan föranleder inte någon kommentar från min sida.

Med den allvarliga kritik som ligger i det sagda avslutar jag ärendet.